

*HRVOJE MATKOVIĆ, SVETOZAR PRIBIČEVIĆ I SAMOSTALNA
DEMOKRATSKA STRANKA DO ŠESTOJANUARSKE DIKTAT-
TURE, ZAGREB 1972, str. 270*

U izdanju Instituta za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu tiskana je 1972. godine monografija, doktorska disertacija, Hrvoja Matkovića: »Svetozar Pribičević i Samostalna demokratska stranka do šestojanuarske diktature«. Knjiga dopunjava istraživanja, pa dakle i poznavanje političkog programa i djelovanja ne samo istaknutoga građanskog političara Svetozara Pribičevića (i to gotovo od njegova ulaska u politički život) nego i stranke na čijem se čelu nalazio od njezina osnutka god. 1924. do zabrane nakon uspostave šestojanuarskog režima 1929. godine. To znači da se autor služio dosadašnjim saznanjima i dostignućima historiografije — koja se bavi građanskim strankama u Jugoslaviji i Hrvatskoj u razdoblju između dva svjetska rata (i, dakako, i prije prvoga svjetskog rata) — što je i naveo u bilješkama ispod teksta, ali je i vlastitim istraživanjima arhivske i suvremene štampane građe pridonio boljem i svestranijem sagledavanju političkog razvoja i S. Pribičevića i Samostalne demokratske stranke, pri čemu je, razumljivo, ostavio i mogućnost daljnjeg istraživanja i interpretiranja te problematike.

Matković je problematiku koju obrađuje u knjizi podijelio na poglavlja i odjeljke ovisne o kronološkim i sadržajnim odrednicama. Ta su poglavlja: Koncentracija i rastrojavanje integralnojugoslavenskih snaga; Ideje, organizacija, vodstvo; Samostalna demokratska stranka u političkoj akciji — sa potpoglavljima a) Od osnivanja SDS do prijelaza u opoziciju, b) SDS u opoziciji do stvaranja Seljačko-demokratske koalicije, c) SDS u Seljačko-demokratskoj koaliciji. Autor je tim poglavljima dao i kraći Uvod (str. 1—11) u kojem se osvrnuo na literaturu o problematici koju u knjizi obrađuje i na arhivsku i tiskanu građu upotrijebljenu u obradi ove teme.

Prvo poglavlje, Koncentracija i rastrojavanje integralnojugoslavenskih snaga (str. 15—82), podijelio je na odjeljke: Svetozar Pribičević u danima stvaranja jugoslavenske države; Prvi ministar unutrašnjih poslova Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca; Demokrati u žarištu vladinih kriza; Previranja u demokratskoj stranci i formiranje nove stranke. Tu je Matković, služeći se umnogome literaturom, ali i vlastitim istraživanjima, prikazao politički profil S. Pribičevića u to vrijeme, političku situaciju u novostvorenoj državi, odnosno Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, i stanje u Demokratskoj stranci. Poglavlje je završio opisom osnivanja nove stranke — Samostalne demokratske stranke. Iako se zadržao uglavnom na faktografskoj rekonstrukciji političkih zbivanja iz domene građanske politike, odnosno obradi političkog djelovanja istaknutih političara i vodstva stranaka, ipak je dao i niz ocjena te aktivnosti.

Drugo poglavlje, Ideje, organizacija, vodstvo (str. 85—135), autor je obradio ne samo po onome što proizlazi iz samog naslova toga poglavlja — Idejne osnove programa Samostalne demokratske stranke i političke djelatnosti Svetozara Pribičevića, Socijalna struktura Samostalne demokratske stranke, Teritorijalna rasprostranjenost i nacionalno obilježje Samostalne demokratske stranke, Organizacija i vodstvo stranke, Materijalna podloga samostalske štampe, Socijalni i gospodarski pogledi samostalnih demokrata — nego i po određenosti stranke prema pojedinim problemima ili političkim snagama: to su odjeljci —

Samostalna demokratska stranka i agrarna reforma, Stav Svetozara Pribičevića i samostalnih demokrata prema radničkom pokretu i KPJ i Samostalna demokratska stranka i Orjuna.

U tome poglavlju više se služio izvornom građom ne zanemarujući ni literaturu. Zadržao se i ovdje na faktografskoj rekonstrukciji programatskih koncepcija S. Pribičevića i Samostalne demokratske stranke, dakle vodstva, ali je, interpretirajući tu problematiku, dao i niz ocjena. Prikazujući odnose Samostalne demokratske stranke i S. Pribičevića prema agrarnoj reformi, kao i prema radničkom pokretu i KPJ, te Orjuni Matković ih je obradio više u okviru određenih političkih događaja, a ne samo kao dijelove programatskih koncepcija. Treba primijetiti da se u prikazu odnosa S. Pribičevića i samostalnih demokrata prema radničkom pokretu i KPJ Matković, zapravo, zadržao samo na prikazu njihova stava prema Komunističkoj partiji Jugoslavije i to više-manje s pozicija stranke i političara koji su na vlasti. To znači da je prilično prostora (taj odjeljak ima svega 5 str.) dao činjenicama koje govore o negativnom zakonskom određenju prema KPJ, i to gotovo više u vremenu do 1924. godine, dakle više do formiranja stranke, pa su to više-manje i stavovi S. Pribičevića. Uz to, autor se nije osvrnuo na stav prema radničkom pokretu u cjelini nego prema njegovu revolucionarnom dijelu. Iako je KPJ i u to vrijeme bila ona snaga u radničkom pokretu, a, zapravo, i u društvu, o kojoj se i u krugovima građanskih političara i snaga vodilo računa, šteta je što autor nije barem registrirao stav samostalnih demokrata, npr., prema Hrvatskom radničkom savezu, koji djeluje pod idejnim i političkim vodstvom Hrvatske seljačke stranke (a ta je stranka bila i u sukobu i surađivala je sa Samostalnom demokratskom strankom u tome razdoblju). Čini se da je trebalo barem spomenuti odnos prema drugim grupacijama u radničkom pokretu, bez obzira na to što samostalni demokrati nisu morali uvijek ni imati neki određeni stav prema tim snagama, kad je već naslovom odredio da bi o tome moglo biti riječi.

Treće je poglavlje najopsežnije (str. 139—248), a političku djelatnost Samostalne demokratske stranke u okviru potpoglavlja razradio je u odjeljcima: a) Od osnivanja do prijelaza u opoziciju, Samostalna demokratska stranka u nacionalnom bloku, Samostalna demokratska stranka u P-P vladama, U opoziciji Davidovićevoj vladi, Samostalci predvode novu ofenzivu unitarista; b) SDS u opoziciji do stvaranja Seljačko-demokratske koalicije — Samostalna demokratska stranka prelazi u opoziciju, U opoziciji prema R-R vladama, Na putu izmirenja sa Stjepanom Radićem i c) SDS u Seljačko-demokratskoj koaliciji — Seljačko-demokratska koalicija, Od skupštinskog atentata do diktature, Proglašenje šestojanuarske diktature. I to je poglavlje rezultat u prvom redu vlastitih istraživanja izvornog materijala, iako se i nadalje autor za pojedine probleme služi i literaturom. Ponovo se zadržava na faktografskoj rekonstrukciji političkih događaja u kojima su glavni akteri bili istaknuti političari ne samo Samostalne demokratske stranke (dakle među prvima Svetozar Pribičević) nego i političari drugih građanskih opozicionih snaga ili režima, ali i tu donosi niz ocjena i zaključaka koji nesumnjivo pridonose boljem sagledavanju problema građanske politike toga vremena. Prvenstveno, dakako, Samostalne demokratske stranke i njezina vođe S. Pribičevića, ali i drugih građanskih političkih prvaka i režima. Prema tome i u tome poglavlju, kao i drugima, riječ je o analizi politike SDS-a i S. Pribičevića u okvirima općih političkih prilika toga vremena u Jugoslaviji i Hrvatskoj.

Završni dio teksta ove monografije čini Zaključak u kojem je Matković u sedam točaka dao zaključna razmatranja i ocjene političkog programa, djelovanja i sastava te stranke a prije svega ocjene političke aktivnosti S. Pribičevića koji je u mnogo čemu predstavljao prvu osobu Samostalno demokratske stranke. I S. Pribičević i stranka bili su predstavnici prečanske buržoazije »u prvom red srpske buržoazije u Hrvatskoj« i kao takvi pokušali su učvrstiti vlastite pozicije i pozicije te buržoazije u političkom i ekonomskom pogledu, i to najprije »u centralistički uređenoj Jugoslaviji«, kao unitaristi, pri čemu su umnogome bili poluga »za međustranačko manevriranje vladajućih vrhova u njihovoj borbi za očuvanje vlasti«, a zatim se pridružuju Hrvatskoj seljačkoj stranci i u Seljačko-demokratskoj koaliciji čine srpsku komponentu tzv. prečanskog fronta. Na kraju knjige tiskan je popis literature, sažetak na engleskom jeziku, bilješka o piscu, te kazalo osobnih imena.

Tom je monografijom dakle uvećan fond analitičkih radova iz političke povijesti građanskih stranaka između dva rata. Obradena je problematika političkog djelovanja i programatskih koncepcija jednoga istaknutog predstavnika građanskih snaga i jedne stranke koja se po veličini nije ubrajala u jače stranke toga vremena, ali je ipak bila važan faktor u tadašnjoj političkoj konstelaciji. To je učinjeno metodom klasične političke historiografije, što znači da je analiziran rad vodstva stranke u političkim zbivanjima toga vremena, i to ne samo prikazivanjem programa nego i svakodnevnih političkih aktivnosti. Nema tu, dakle, ocjena društvene uloge te stranke i njezina značenja u društvenom životu, bez obzira na to što ima indikacija i ocjena njezine socijalne strukture. No, ipak, kao što je već rečeno, ta monografija H. Matkovića umnogome popunjava dosadašnja saznanja o Samostalnoj demokratskoj stranci i političkom profilu S. Pribičevića, i ne samo to — ona je prvi sustavni prikaz djelovanja Samostalne demokratske stranke u vremenu od njezina osnutka do šestojanuarske diktature, dakako prvi sustavni prikaz iz domene isključive političke određenosti i djelatnosti te stranke.

Bosiljka Janjatović

ZBORNİK SJEĆANJA »ŠPANIJA 1936—1939«, knj. I—V, izd. Vojnoizdavačkog zavoda, Beograd 1971, str. 2867

To je dosad kod nas, a možda i u svijetu, najpotpunija i najobuhvatnija publikacija posvećena španjolskom ratu, sudjelovanju naših dobrovoljaca, organizaciji drugih oblika pomoći Republici i narodu Španjolske.¹ U toj ediciji, objavljenoj u formi zbornika, sakupljeno je trista petnaest priloga pretežno memoarskog sadržaja, dakle sjećanja samih sudionika rata iz naše zemlje, koja

¹ Izdavanje te publikacije pokrenuto je na inicijativu Udruženja španjolskih boraca Jugoslavije još 1965. godine. Formirana su dva urednička odbora: jedan sastavljen od predstavnika španjolskih boraca (Vlajko Begović, Čedo Kapor, Veljko Kovačević, dr Gojko Nikoliš i Vojo Todorović) i drugi sastavljen od desetak generala i viših oficira historičara s pukovnikom Radovanom Panićem kao odgovornim urednikom i Radomirom Petkovićem, glavnim urednikom u samoj redakciji zavoda.